

Nikolai Baturin

NOOR JÄÄ

A R M A S T U S L U G U

kahe vaatuses

Esietendus 5. märtsil 2022 Endla Teatri Suures saalis

lavastaja
KAILI VIIDAS

dramatiseerija
OTT KILUSK

kunstnik
ERVIN ÕUNAPUU

kostüümikunstnikud
KAILI VIIDAS
ERVIN ÕUNAPUU

valguskunstnik
MARGUS VAIGUR

helilooja
MICK PEDAJA

videokunstnik
ALYONA
MOVKO-MÄGI

etenduse juht
ANU HÖVEL

valgusmeister
IIRIS PURGE

helimeister
TARMO JÜRGENS

videomeistrid
ANTTI AALMAA
ARGO VALDMAA

kostümeerija
LILII LUUSEPP

grimeerija
IVI SMELJANSKI

lavameistrid
KRISTO PADDERNIK
LAURI ALLIKAS

Kildu
KARMEL NAUDRE

Jürgen
VEIKKO TÄÄR

Mae
CARITA VAIKJÄRV

Vahur
TÕRU KANNIMÄE
või **VESSE LEOK**

Aspe
ANDRUS VAARIK

Elmer
**RUUBEN JOOSUA
PALU**

Kuldar
**KARL-ANDREAS
KALMET**

Grete
KATI ONG

Senja
JANE NAPP
Eva
IREEN KENNIK

Laborant
KATI ONG

Korrespondent
**KARL-ANDREAS
KALMET**

Õpetajad
**KATI ONG
MEELIS
RÄMMELD
CARMEN
MIKIVER**

Lõõpari Liis
**CARMEN
MIKIVER**

Mürsu-Mirtel
**MEELIS
RÄMMELD**

Vaid paar aastat tagasi meie hulgast lahkunud kirjanik Baturini teosed ei jõua just sageli lavalaudadele, kuigi lisaks romaanidele ja mulgimurdelisele luulele kirjutas ta ka vähemalt üheksa näidendit. Vaatamata Tammsaare romaanipreemiale, pole Baturin just üleliia palju loetud autor, kelle loomingut inimesed omavahel igapäevaselt arutaksid, nagu see on tavaline näiteks Kivirähu või Hargla puhul. Baturinit see asjaolu ei heidutanud, pigem rahustas, sest just temale kuulub mõtte-tera: „Hea raamat

pole mitte see, mis leiab palju lugejaid, vaid see, mis leiab vähe lugejaid.“ Nõnda ei teinud Baturin oma loomingus iialgi ühtki kompromissi, et enda teoseid laiematele hulkadele

„söödavamaks teha“, vaid kirjutas ikka ja ainult nii nagu talle endale tundus õige ja vajalik. Veel vanuigi, hooldekodu püsielanikuna lausus ta kurvalt naeratades, et mis sa teed, kui oled juba kord modernist – kirjanik, kes otsib ja leiutab, kaevab end läbi teksti pealmistest kihtidest ja loob oma keelt.

*Inimesed
laulavad armastuse
pärast, töötavad
armastuse pärast, tapavad
armastuse pärast,
elavad ja surevad
armastuse pärast.
Mis seda nõidust
põhjustab?*

Maailmad, mille loojaks Baturin oma loomingus oli, erinevad otsustavalt harjumuspärasest. Need on hüperboolsed ja filosoofiliselt avarad mõtteruumid täis mütoloogilisi ja pärimuslikke vihjeid,

allegooriaid ja metafoore, milles kirjaniku fantaasia käivitab lugeja oma sedavõrd intensiivse jõuga, et see on lausa füüsiliselt tajutav. Seega on Baturini loominguga tutvumine omamoodi katsumus, mis nõuab pühendumist. Pühendunud saavad aga kulutatud aja eest väga palju tagasi. See lugemiskogemus on ilma igasuguse liialdamiseta otsekui saladus, väike varandus või midagi veel müstilisemat, mida endaga kaasas kanda. Lihtsalt väljendudes aitab Baturin lugejatel maailma avaramalt näha, aimata aimamatut ja rännata eksootilistes paikades, kuhu võib-olla isegi päriselus pole võimalik reisida. Flirdib ju autor enamikus oma romaanides nii ulme- kui ka fantaasiakirjandusele omaste võetega, maagilise realismi ilmingutest rääkimata. Ka tegelased, kes elavad ja toimetavad Baturini erilistes maailmades on erilised. Nad on askeetlikud, põikpäised ja eesmärgile pühendunud. Nad mõtlevad ja räägivad teisiti, käituvad ettearvamatult ja võtavad vastu otsuseid, mis nõuavad üliinimlikku eneseületust. Nende moraalikoodeks

*Kirglik armumine
võib muuta elu
metsikuks ja pööraseks.
„Sajandi segadus“ on see,
et kirglikku armumist
ja kiindumust on pikka
aega segamini aetud.
Kirg põhineb
instinktidel.*

sarnaneb antiiktragöödia kangelaste omale. As-
tudes vastu oma saatusele, nõuavad nad eneselt
kui ka teistelt rohkem, kui inimene taluda suu-
dab ja sestap kukuvad kõrgelt, sest kui surelikud
esitavad väljakutse igavikulisele, on tulemuseks
katastroof. Baturini üheks olulisemaks teemaks

ongi inimese võime-
tus ajaloost õppida.

Ikka ja jälle tahab
mõni tema te-
gelane loodu-
se ja jumala-

ga samale
pulgale

tõusta,
kuid

reeglina va-
jub ta teose

lõpuks homee-
rilise naeru saatel

olematusse.

*Külgetõmbel on oma
keemia ja see keemia
peab olema*

romantilise armastuse eelkäija.

*Romantiline armastus on inimeste-
vaheline universaalne tunne,*

*mida ajus tekitavad
spetsiifilised kemikaalid
ja võrgustikud.*

Baturini teosed on olemuselt tragöödiad, jutus-
tades meile, et inimeses peitub palju rohkem
kui pealt- näha paistab, kuid ometi on kusagil
piir, mille ületamine enesehävituslikult saatusli-
kuks saab.

Üks põhjus, miks teatritegijad Baturini tekste lava-
laudade jaoks keeruliseks peavad, võib peituda
eksootilistes tegevuspaikades. Olles küll Eesti kir-
janik, asetab Baturin oma tegelased sageli tegu-
sema keset kõrbe („Oaas“, „Kentaur“), tundrasse
(„Karu süda“) või mõne kauge ookeani troopilise-
le kaldale („Delfiinide tee“). Nendes lugudes sõi-
davad ebareaalsed hiigellaevad, kerkivad tohu-
tud marmorist paleed, laiuvad lõputud mered ja

laaned, mida teatri lavatinglikkuses ehk raske usu-
tavalt esile manada. Tegelikult on aga teatri või-
malused lõputud tänu elliptilisele kujutlusjõule,
mis on teatrikunsti oluline pärisosa ja just teatris
võikski avalduda baturinlik võimatuse võimalus,
kus uskumatu vaatajate silmade ees tõeks saab.

Mitmeid oma teoseid nägi Baturin suurte, ee-
piliste filmidena, vormistas oma romaanidest
stsenaariumeid ja pakkus neid erinevatele filmi-
tööstustele nii meil kui mujal. Filmini on tänaseks
paraku jõudnud ainult „Karu süda“ – müstiline
lugu tundraküti üksildasest elust.

Teine väljakutse, millega teatritegijad Baturini
tekstide puhul kokku puutuvad, on kahtlemata
tegelaste kõnepruuk. Seda võiks tingimisi nime-
tada aforistlikuks. Lugesdes tõeline nauding, kuid
laval esmapilgul problemaatiline.

*Kõrge dopamiini tase
ajus tekitab äärmiselt*

*keskendunud tähelepanu ja
kõikumatud motivatsiooni ning
eesmärgile pühendunud käitumist.*

*Need on romantilise armastuse kesksed
tunnused. Armunud keskenduvad sügavuti
oma armsamale, unustades sageli
kõik muu. Dopamiin võib anda
armunule jõudu meeletult
pingutada, kui ta tunneb,
et tema armusuhe on ohus.*

*Norepinefriin, mida
saadakse dopamiinist,
võib samuti olla seotud
armunu kõrgendatud meele-
oluga. Selle erguti kõrgem tase
põhjustab rõõmsameelsust,
energilisust, unetust ja isu-
puudust, mis on romantilise
armastuse põhi-
tunnuseid.*

Tegelikult peitub just siin võimalus uueks ja värskeks lähenemiseks, meie sõnateatri keeleruumi rikastamiseks millegi senikuulmatuga. Baturini dialoogid pole kunagi ühetähenduslikud.

Heale kirjandusele omaselt räägitakse olulistest asjadest sageli just rääkimata jätmise kaudu. Repliikide taga hiilib palju varjatud mõtteid, tundeid ja allhoovusi. Näiliselt argiste vestluste varjus eksisteerib keeruline märgisüsteem, millest läbi tungimine nõuab süvendatud analüüsi, detektiivitööd, mis võimaldab luua peeni, mitmekihilisi karaktereid.

Romaan „Noor jää“ on ilmunud 1985. aastal ja selle tegevus (kuigi seda kusagil otseselt ei mainita) toimub meile tuttavas keskkonnas. Taustaks Eesti loodus ja meie maastikele omane vana mõisahäärber. Autor on ka sellest romaanist filmistsenaariumi kirjutanud, kuid raamatus esitatud liig terav probleemiasetus ja kompromissitult otsekohane teemakäsitlus panid ajastule omaselt unistuse filmist igavesti riulile. Tolleaegsetele

tsensoritele ja lugejatele mõjusid abituuriumis viibivate noorte maailmavalu, eneseleidmine ja lõplik kaotamine kahtlemata šokeerivalt. Depressioon, sisemine lõhestumine ja enesetapp on vaid mõned märksõnad laiemast probleemide ringist, millega lugeja „Noort jääd“ lugedes kokku puutub.

*Norepinefriini
kõrgem tase võib
aidata selgitada ka
seda, miks armunu suudab
meelde jätta armastatu
käitumise ja koosveedetud
hetkede pisimaid
üksikasju.*

Romaan on valdavalt üles ehitatud tegelaste sisemonoloogidele ja teadvuse voolule, luues lugejate peas polüfoonilise assotsiatsiooni rea – tõdemuse, et inimesed, kes viibivad ühes ja samas situatsioonis, tõlgendavad seda täiesti

erinevalt. „Noores jões“ esinev suhete kompleks on sedavõrd mitmekihiline, et pole võimalik määratleda, kes käitub õigesti või valesti. Taolised kriteeriumid kaotavad siin igasuguse tähenduse. Tegelaste elusid näib juhtivat paratamatus, mis viib jätkusuutliku elukorralduse vääramatu eskaleerumiseni, lagunemiseni ja lõpuks hingelise katastroofini.

Autor on romaani alapealkirjaks märkinud armastusromaan, kuid järelsõnas ütleb ta järgmist: „Mõistagi ei ole see armastusromaan. Pealkirja allvihje on vaid paradoksaalseks šifriks romaani peitsisu juurde, et käsitleda veel eelpool algust, tundevallast olemuslikumat ja olulisemat sfääri – inimmoraali, seda kummalist, individualiteedile asendamatut, bioloogilisest seisukohast täiesti tarbetut eetilist kompleksi; MORAALI, ilma milleta

suurimagi alibiga armastus ei kuulu inимтunnete valda, vaid on animaalne.”

„Noor jää” räägib armastuse hävitavast jõust, katastroofi eelaimdusest ja asjade juhtumise paratamatusest. Ehk nagu ütleb autor ise järelsõna lõpus: „Lähtudes tundeloogikast, mis on samuti olemas, leiab südameteleastuja oma õnne tipult tühja koha. Niipalju on see siis ikkagi armastus-romaan.”

Baturini fiktsioonid armastuse eritahkudest on avarad nii sisult kui vormilt. Nende „tõlkimine” romaanist teatrilavale on olnud põnev väljakutse, omamoodi rännak nii lavastajale kui ka trupile avastamaks midagi uut, senikogematut, et kohtuda võimatuse võimalusega.

Ott Kilusk
Kaili Viidas

Võimalik seos leidub ka romantilise armastuse ja serotoniini taseme vahel.

Dopamiini ja noradrenaliini taseme tõus võib põhjustada serotoniini taseme äkilise languse. See võib selgitada, miks armunu kasvav romantiline ekstaas tegelikult sunnib teda veelgi enam unistama, fantaseerima, mõlgutama ja mõtlema oma armupartnerist.

lavastusjuht Andrus Jõhvik
pealavameister Kaido Päästel
vanemlavameistrid Ando Loosaar, Fred Laur, Janek Lipponen
lavameistrid Lauri Allikas, Sergei Peetso, Kristo Paddernik
dekoratsioonide valmistajad Kaido Päästel, Viljar Viik
butafoor-dekoraator Kaido Torn
tekstiilide värvija Anu Heinsalu-Diževski
kostüümiala juhataja Ester Kasenurm
kostüümide õmblejad Urve Kasenurm, Urve Enne, Epp Mõts
grimmiala juhataja Ivi Smeljanski
grimeerijad Sirle Teeäär, Karina Pajunurm
kostümeerijad Kärt Altjõe, Lili Luusepp
inspitsient-rekvisiitorid Anu Hövel, Astrid Kivila, Silja Koppel
heliala juhataja Siim Rohtväli
helimeistrid Tarmo Jürgens, Janek Vlassov
valgusala juhataja Margus Vaigur
valgusmeistrid Karmen Tellisaar, Ivar Piteriskihh, Iiris Purge
videoala juhataja Argo Valdmaa
videomeister Antti Aalmaa
muusikajuht Feliks Kütt
turundus- ja kommunikatsioonijuht Inger Lilles-Nestor
trupijuht Aigi Veski
peaadministraator Ain Miilberg
haldusjuht Kaido Lüll
dramaturgid Anne-Ly Sova, Ott Kilusk
peakunstnik Liina Unt
loominguline juht Ingomar Vihmar
teatrijuht Roland Leesment

Kava koostamisel on kasutatud katkendeid
Helen Fisheri raamatust "Miks me armastame",
OÜ Väike vanker 2006.
Plakati foto ja kujunduse tegi Külli Sparre.
Kava koostas Ott Kilusk ning kujundas Ilona Rääk.

SA Endla Teater 111. hooaeg
Keskväljak 1, Pärnu 80010
kassa 442 0666, info 442 0667
www.endla.ee

Teatri toetajad ja koostööpartnerid:

Eriline tänu
Jaanus Mehikas ja Meeloom
Peeter Volkonski

Autoriõigusi vahendab
Eesti Teatri Agentuur

